

Portal da medias audiovisualas dal Grischun

Rimnar, cataloghisar ed intermediar documents da film e da tun

■ **La conservaziun e la tgira dal patrimoni e da la memoria culturala dal chantun Grischun na sa restrenscha betg mo a las archivals generalmain enconuschentas sco cudeschs e scrittiras, mabain cumpiglia er documents da film e da tun.** Quests purtaders da datas èn periclitads pli e pli fitg en consequenza dal fatg ch'els sa laschan conservar mo limitadamain e perquai ch'igl è pli e pli difficil da chattar apparats da reproducziun che funcziuneschan.

Per quest intent ha l'Uffizi da cultura dal Grischun, partiziun Biblioteca chantunala, mess ad ir il 2013 mesiras immediatas cun las suandantas finamiras: registrar ils purtaders da films e da tuns d'ina relevanza istorica, segirar ils documents tut tenor il grad da periclitaziun, cataloghisar quels e render accessiblas las infurmaziuns respectivas en in catalog online (av-mediportal.gr.ch).

Las materialias audiovisualas collezziunadas furman perditgas e regurdientschas impurtantas da l'istorgia e da la cultura grischuna. Il portal na sa drizza betg mo ad ina vasta publicitad, mabain po er vegnir applitgà en ils secturs scola, furmaziun, scienza, perscrutaziun ed animaziun da museums.

Ils inventaris collectads e las infurmaziuns supplementaras derivan tant da museums, d'archivs culturals e d'instituziuns chantunals sco er da bancas da datas online e da persunas privatas. In dals films ils pli vegls deriva da Richard Caflisch. Il film mussa il quartier Lürlibad da Cuira durant ils onns 1920. Digitalisads ed integrads en la banca da datas han pudì vegnir en la fasa inziala (2013–2016) tut en tut 6500 titels, da quels 1900 films, 2400 videos e 2200 documents da tun.

Numerus films, videos e contribuziuns da tun stattan en relaziun in cun l'auter e pon vegnir attribuidas a maun da lur context u da lur cuntegn ad ina collezziun. Las trais rubricas principalas tenor las qualas questas collezziuns èn grupadas entaifer il Portal da medias audiovisualas èn «Relaschs da persunas singulas», «Projects ed instituziuns» ed «Etnografias». Ulteriuras pussaivladads da filtrar ils cuntegns èn: onn da producziun, lieu da filmar, format da las medias, tun, colur, lingua, provenientscha, gener, copia digitala. I suonda per mintgina da las trais rubricas ina survista represchentativa d'intginas collezziuns:

Relaschs u vastas collezziuns da e davart persunas

Armano Abeni (1933–2006) che derivava da l'Italia dal Nord ha vivi dapi l'onn 1959 en il Partenz, nua ch'el ha conservà cun la camera sin celluloid – sper si'activitad sco camionist – a partir dals onns 1970 nundumbraivlas occurrenz, festas e scenas da la natira da sia patria elegida. Il filmader ha elavurà il material posteriuramain, ha introduci passadis adequats e cumpara er sez en intgins documents. Ses relasch filmic extraordinari cumpiglia var 15 kilometers films da super 8 e 40 cassetts da VHS-C ed è vegnì cataloghisà tematicamain da l'intermediatura da cultura dal Partenz Marietta Kobald.

Carl Brandt (1893–1972) ha passentà si'uffanza a Lindau ed a Frankfurt ed è sa scolà sco fotograf en la fatschenta da ses bab. Suenten in accident l'onn 1916 è el arrivà per ina dimora da cura ad Arosa. La cuntrada muntagnarda svizra al ha plaschi uschè bain ch'el è restà là ed ha lavurà tar divers fotograf sco emploià stagiunari. L'onn 1920 ha

Blers films vegls dal Grischun documenteschan il svilupp dals lieus turistics (Arosa 1913).

el avert in'atgna fatschenta ad Arosa, pli tard filialas a Ragaz Bogn ed a Soluturn.

Carl Brandt è sa spezialisà en il sectur da la fotografia da cuntrada, da turissem e da purtret. El ha fatg fotografias per hotels, films davart occurrenz da sport e cartas postalas. En ses films ha Carl Brandt documentà Arosa dals onns 1930. Ils films dattan in'invista en la vita leva da l'auta societad internaziunala avant il cumenzament da la Segunda Guerra mundiala.

Andreas Flütsch (1923–2015) ha vivì sco masternant, interpretider, hotelier ed ustier a St. Antönien. Cun sia camera Eumig da super-8 «Viennette 3» ha el filmà durant ils onns 1970 e 1980 principalmain en ed enturn ses lieu da domicil, dentant er a l'exteriur.

Konrad Flütsch-Gansner viva a St. Antönien ed è infurmà – sco istoricher local – davart ses vitg sco nagin auter. Ultra da sias activitads professiunals sco manader dal Volg e sco pur è el s'engaschà dapi blers onns sco president communal, sco landamma e sco deputà. Sia savida è vegnida integrada en differents publicaziuns, uschia en il cudesch «Flurnamen der Gemeinde St. Antönien» ch'è cumparì l'onn 2012. Cun ina camera da film e da video ha Konrad Flütsch-Gansner stgaffi ina gronda documentaziun filmica da sia patria ch'el mussa adina puspè er publicamain.

La collezziun da **Martin Möckli (1899–1995)** cumpiglia ils films en ils

quals el ha documentà, sco giast da vacanzas da blers onns, il vitg da Tschierschen dals onns 1930 e 1940. Möckli ha filmà principalmain en il format da 9,5 mm. Ils avantatgs da quest format ha el er defendì sco manader dal «Schweizerisches Kino-Amateur-Bund 9,5 mm». Ultra da ses dus titels ils pli enconuscents «Wildheuet im Bündnerland» e «Romantik und Alltag in einem Bündner Bergdorf» ha el er fatg films davart l'Exposiziun naziunala dal 1939, davart l'armada svizra en il servetsch activ e davart la battaglia dal graun durant la Segunda Guerra mundiala.

Tista Murk (1915–1992) ha scrit – sco scriptur e filolog grischun – en tut las linguas naziunals, principalmain dentant en sia lingua materna vallader. Murk è stà tranter auter bibliotecari chantunals a Cuira e manader dals programs da Radio e televisiun da la Svizra rumantscha. La collezziun Tista Murk cumpiglia registraziuns sonoras (intervistas, reportaschas, referats e registraziuns da musica) dal relasch che sa chatta en la Biblioteca chantunala dal Grischun.

Remigio Nussio (1919–2000) è nascì il 29 da fanadur 1919 a Brusio. Cun 6 onns ha Nussio frequentà uras da clavazin ed ha emprendì autodidaticamain a sunar l'orgla. Sia scolaziun musicala ha el giudì al conservatori da Berna. Cun ses chor «Stella Alpina» e sco chantadur ha el sviluppà ina viva ac-

tivitat da concerts. La collezziun cumpiglia plattas da grammofon commercialas ed unicats da ses relasch che sa chatta en l'Archiv dal stadi dal Grischun.

La collezziun **Rudolf Olgiati (1910–1995)** unescha materialias davart l'architect grischun. Il film dad Ursula Riederer «Rudolf Olgiati, architect» da l'onn 1988 vegn cumplettà cun intervistas che la filmadra ha fatg cun l'architect en vista al film.

Johannes Roffler (1904–1999) da Luzern è stà l'architect d'insaquants edificis en il Partenz, sco per exempel la chasa da scola da St. Antönien, l'edifizi dal consum a Fideris. Blers films dastgassan derivar da sia dunna oriunda da Cuira, Gerda Roffler-Alder (1910–2009). Il pèr era ferm collià cun la natira e viagiava gugent, quai sa reflectescha er en lur collezziun da films.

Il biochemicher da Basilea e directur da la Sandoz **Arthur Stoll (1887–1971)** è er stà in grond collezziunader d'art svizzer. Stoll era en contact cun bleras personalitads impurtantas da la Svizra e da l'exteriur. Durant ses temp liber è el er sa deditgà a la fotografia ed al film. Da sia chasa da vacanzas a Lai era el savens sin viadi tras il Grischun, nua ch'ina part da ses films d'amatur, fin ussa nunenconuscents, è vegnida fatga.

Projects ed instituziuns

Cuntrada da films dal Grischun dal Sid: Questa collezziun resumescha tut las medias AV ch'èn menziunadas en la publicaziun «Filmlandschaft Engadin, Bergell, Puschlav, Müntertal» (2003) sco er en il «Nachtrag 2003–2010» (2010) da Jürg Frischknecht, Thomas Kramer e Werner Swiss Schweizer.

Grischun vacanzas: La collezziun unescha principalmain films da reclama turistics da l'inventari da Grischun vacanzas (anteriuramain Uniun da traffic dal Grischun) che sa chattan sco deposit permanent en la Biblioteca chantunala dal Grischun.

Gieus olimpics: Questa collezziun cuntegna contribuziuns davart ils Gieus olimpics d'enviern ch'èn vegnids organisads gia duas giadas en il chantun Grischun. Dals 11 fin ils 19 da favrer 1928 ha San Murezzan ospità ils II. Gieus olimpics d'enviern. I sa tractava dals emprims Gieus olimpics d'enviern independents, perquai ch'ìls Gieus olimpics d'enviern da l'onn 1924 eran anc vegnids celebrads sco part dals Gieus olimpics da stad ed eran vegnids declarads pir posteriuramain sco Gieus olimpics d'enviern. 20 onns pli tard è San Murezzan puspè stà il lieu da l'oc-

currenza da sport: Ils V. Gieus olimpics d'enviern èn vegnids averts – suenter ina pausa da 12 onns pervi da la guerra – ils 30 da schaner 1948 ed han durà fin ils 8 da favrer.

Viafier retica: En questa collezziun è resumads titels da e davart la Viafier retica sco er davart trajects parzials da quella, sco per exempel la viafier dal Bernina e da l'Alvra u il Glacier-Express. La rait da la viafier a binari stretg ch'è vegnida fundada l'onn 1889 è vegnida engrondida permanentamain e cumpiglia oz 384 km. Las lingias da la Viafier retica mainan tras las autas muntognas e fascineschan cun la cuntrada e sias ovras architectonicas sco ils tunnels e las punts. L'onn 2008 è vegnida integrada la lingia da l'Alvra e dal Bernina en il Patrimoni mundial da la Unesco.

Parc naziun svizzer: En questa collezziun è reunids ils titels ch'èn vegnids producids dal Parc naziun svizzer ed ils titels davart il Parc naziun. Il Parc naziun è vegnì fundà il 1. d'avust 1914 e cumpiglia oz 170,3 km² sin ils territoris da las vischnancas da Zernez, S-chanf, Scuol, Val Müstair e Lavin. L'iniziativa da fundar in Parc naziun ha gi la Societad svizra da las ciencias natirals a Basilea. Per finanziar il tschains d'in emprim territori protegi è vegnida fundada gia l'onn 1906 la Lia svizra per la protecziun da la natira.

Preservaziun da la savida d'Avras: La collezziun unescha en tun ed en maletg intervistas cun perditgas davart lur regurdientschas a la vita da mintgadi en la Val d'Avras durant ils onns 1900 fin 2000. En il rom da la meglieraziun generala d'Avras preserva Robert Heinz num local tradids e novs. Cun quai gida el essenzialmain a mantegnair infurmaziuns preziasas da l'istorgia, da la cultura, da la lingua e dals num local d'Avras e dals Gualsers.

Etnograficas

En la collezziun **Grischun talian en film ed en tun** vegnan resumadas contribuziuns che s'occupan da la caratteristica linguistica u culturala dal Grischun talian u che dattan ina survista istorica da las valladas grischunas da lingua taliana. Dal Grischun talian fan part la Breaglia, la Val Calanca, il Mesauc, il Puschlav sco er Beiva. Il talian furma la cuminanza linguistica la pli pitschna dal chantun Grischun triling.

En la collezziun **Rumantschas e Rumantschs en film ed en tun** vegnan resumadas contribuziuns che s'occupan da la caratteristica linguistica u culturala da la Rumantschia u che dattan ina survista istorica da l'istorgia dals Rumantschs. Il rumantsch dal Grischun vegn sutdividi en tschintg idioms cun mintgamai in'atgna lingua da scrittira. Daspera exista – cun il rumantsch grischun ch'è vegnì creà l'onn 1982 – ina lingua da scrittira unificada.

En la collezziun **Gualsras e Gualsers en film ed en tun** vegnan resumadas contribuziuns che s'occupan da las caracteristicas linguisticas u culturalas u che dattan ina survista da l'istorgia dals Gualsers. Tar quels sa tracti dals descendents da colonisaturs ch'han bandunà vers la fin dal temp autmedieval il Vallais Sura ed han fundà novs abitadis en vasts territoris da l'artg alpin. Sco caratteristica culturala dals Gualsers po vegnir considerà lur dialect ch'è per gronda part sa mantegnì.

La presentaziun:

Dossier «Portal da medias audiovisualas dal Grischun».

Dapli infurmaziuns:

chatta.ch/?hiid=584
www.chattà.ch

Pagina d'entrada dal portal da medias audiovisualas.